

EDEBÎ PATİKALAR

ANLATI ÜZERİNE - II

HAYATI YENİDEN KURMAK

HAZIRLAYAN
KEREM IŞIK

*ZEYNEP UYSAL *DENİZ GÜNDOĞAN İBRİŞİM *EZGİ HAMZAÇEBİ
*ÇİMEN GÜNAY-ERKOL *HASAN TURGUT *ASLAN ERDEM

livera
yayınevi

İÇİNDEKİLER

Kendini Yazmak: Yaşam ve Anlatı Ekseninde Otokurmacalık Zeynep Uysal	7
Virginia Woolf'un Salyangozu ile Düşünmek ve Yazmak: Eko-Anlatıbilimin İmkânları Üzerine Deniz Gündoğan İbrişim	35
Yeniden Diriliş Evi'nde Değişen Anlatı, Dönüşen Anlatıcılar Ezgi Hamzaçebi	54
Alternatif Faillik: Suat Derviş, Sevgi Soysal ve Elif Şafak'ın Gözünden Seks İşçiliği Çimen Günay-Erkol	97
Ece Ayhan'ın Post-Kemalist Bir Şair Olarak Portresi Hasan Turgut	119
Bataklığı Haritalandırmak: Yaşar Kemal'in Röportajları Aslan Erdem	146
Yazar Biyografileri	159

Kendini Yazmak: Yaşam ve Anlatı Ekseninde Otokurmacalık

Zeynep Uysal

2022 Nobel Edebiyat Ödülü “kişisel hafızanın köklerini, yabancılaşmasını ve kolektif kısıtlamalarını cesaretle ve klinik bir keskinlikle açığa çıkardığı için” Fransız yazar Annie Ernaux’ya verildi.¹ Nobel’i almasından kısa süre önce Can Yayınları tarafından başta *Seneler* olmak üzere arka arkaya yayımlanmaya başlayan kitaplarıyla Ernaux Türkiye’de hızla tanınmış, sıradışı yazısıyla birçok edebiyat okurunu etkisi altına almıştı. Belki bu yüzden Nobel Ödülü de büyük bir memnuniyetle karşılandı. Nobel komitesinin ödülü Ernaux’ya verirken yukarıda andığım gerekçesindeki “kişisel hafızanın köklerini” cesaretle açığa çıkarma vurgusu aslında son yıllarda okuduğumuz birçok romanın, anlatının da odağını oluşturuyordu. Yazarın kendi hayat hikâyesine, kendi deneyimine referans veren ve çoğunlukla roman türü içinde değerlendirilen bu kitaplar arasında Ernaux ile bir-

¹ (<https://medyascope.tv/2022/10/06/nobel-edebiyat-odulu-sahibini-buldu/>)(The Nobel Prize in Literature 2022 was awarded to Annie Ernaux “for the courage and clinical acuity with which she uncovers the roots, estrangements and collective restraints of personal memory” The Nobel Prize in Literature 2022. NobelPrize.org, Nobel Prize Outreach AB 2023. Sun. 13 Aug 2023. <<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2022/summary/>>)

likte Edouard Louis'nin *Babamı Kim Öldürdü*, Ocean Vuong'un *Yeryüzünde Bir An İçin Muhteşemiz*, Mihail Şişkin'in *Mürekkep Lekesi*, Georgi Gospodinov'un *Hüzünün Fiziği*, Tove Ditlevsen'in *Kopenhag Üçlemesi*, Karl Ove Knausgaard'ın *Kavgam*, Elena Ferrante'nin *Napoli Dörtlemesi*, Rachel Cusk'ın *Çerçeve*'si Türkiye'de yayımlananlardan bazıları.² Elbette hepsini aynı kategori içinde değerlendiremeyeceğimiz bu romanları ortaklaştıran ise kişisel hafıza vurgusu ya da biraz daha somutlarsak kendi kendini anlatmaya ve yazarın kişisel deneyimine odaklanan otokurmacalık (autofictional) hâli.

Yayıncı Jacques Testard, Türkiye'de de yayımlanan *Seneler* ile Ernaux'nun edebiyatta nasıl "yeni" bir şey yaptığını, nasıl "bir form icat ettiğini" söylerken yaptığı şeyin roman, otobiyografi ve kurgu olmayanın bir kesişimi" olduğunu belirtiyor. 50 yıldır hayatındaki her önemli olay hakkında büyük bir açıklık ve netlikle yazan Ernaux'nun "edebî projesinin hayatı hakkında yazmak ve bir şekilde onun hakikatine ulaşmak" olduğunu işaret eden Testard, Ernaux'nun hafızayı ve hayatı yazmaya olan ilgisiyle öncülü Proust'a bağlandığını da söylüyor.³

Aslında tam bu yorumun içinde gizlenen cümleler yukarıda sıraladığım romanları okuduğumuzda 2000'ler sonrasında anlatı üzerine yeniden düşünmemize neden olan soruları da beraberinde getiriyor. Roman, otobiyografi ve kurgu olmayanın (kurmaca dışının)

² Türkçe edebiyattaki örnekleri arasında Adalet Ağaoğlu, *Göç Temizliği*, Leyla Erbil, *Kalan*, Bilge Karasu, *Lağımlararası ya da Beyoğlu*, Sevim Burak, *Afrika Dansı*, Tezer Özlü *Çocukluğumun Soğuk Geceleri*, *Yaşamın Kıyısına Yolculuk* sayılabilir. Bu metinlerin bir kısmı açıkça otobiyografik anlatılardır; bir kısmı ise kurmaca/roman kategorisi içinde yer alır. Bu yazıda bu örnekler ya da Türkçe edebiyatta kendi kendini yazmanın serüvenine değinilmeyecek tartışma daha ziyade kuramsal ve kavramsal bir düzlemde sürdürülecektir.

³ <https://www.theguardian.com/books/2022/oct/06/annie-ernaux-wins-the-2022-obel-prize-in-literature>

bir aradalığı yeni değil. Anlatı ya da hikâye etme dediğimiz olgu açık veya örtük biçimde her zaman anlatıcının, yazarın kendisinden, deneyiminden izler taşıyageldi. Ama diğer yandan kurmaca bir tür olarak roman, büyük oranda kendisini yazarın hikâyesinden, olgusal olandan ayırdı. Örneğin Benjamin, hikâye anlatıcısının deneyim aktarımını, yaşanmış olanı hikâye etmesini vurgularken hikâye anlatma ediminin kolektif hafızaya etkisini öne çıkarıyor; romanla birlikte deneyimin unutulduğunu söylüyordu.⁴ Oysa Testard, Ernaux'nun edebiyatını tarif ederken onu 20. yüzyıl başında öznel deneyimi odağa alan *Kayıp Zamanın İzinde*'nin yazarı Proust'a bağlıyordu. Proust'un kendi adını taşıyan karakterinin bizzat deneyimlediği anlarla, duyuların ve duyusallığın yol açtığı anlık hatırlamalarla nasıl geçmişe döndüğünü, hafızayı nasıl gayri ihtiyari uyandırdığını okuduğumuz bu romanla Ernaux'nun özellikle fotoğraflar üzerinden ilerleyen hatırlamaları odağa aldığı *Seneler* bizzat yazarlarının öznel deneyimlerine dayanmakla ortaklaşıyor; bu kez Benjamin'in bir başka metninde belirttiği gibi, bir anlamda hafızayı bir kazı alanı olarak adım adım yeniden inşa ediyorlar. O zaman autofiction/öz-kurmaca kavramından hiç söz edilmediği bir dönemde Proust'un ya da Virginia Woolf'un modernist öznel deneyimi anlatan romanlarından Ernaux veya yukarıda sıraladığım diğer isimlerin eserleri nasıl ayrılıyor? Başka bir deyişle öznel deneyimi öne çıkaran otobiyografik türlerle bugün ister özkurmaca adıyla olsun ister sadece kendine anlatı desin, otobiyografik özellikleri öne çıkan kurmacalar arasında büyük farklardan söz edilebilir mi? Otobiyografik gerçeklik ile kurmacanın bir araya getirildiği iddia edilen "autofiction/öz(oto)kurmaca" kavramını tanımlamaya çalışmaktan ziyade bu ya-

⁴ Walter Benjamin, "Hikâye Anlatıcısı", *Son Bakışta Aşk: Walter Benjamin'den Seçme Yazılar*, İstanbul, Metis, 1995, s. 77-100.

zıda, “kendini anlatma”nın bugün ne demek olduğunu, ne kadar mümkün olduğunu, bugün kendini anlatma ihtiyacının kurmacadaki izdüşümünün, geçmişin otobiyografik anlatılarından varsa farkını tartışmak istiyorum. Bugün neden kendi hikâyemizi anlatmak istiyoruz? Kendi hikâyemizi anlatmanın başkalarının hikâyesini anlatmaktan ne farkı var? Hele romanın bir tür başkalarının hikâyesini, benden başkasını anlatma sanatı olduğunu düşünürsek. Ya da yazarın ölümünü ilan eden yüzyılın hemen ardından yazarlarının en mahrem deneyimlerini ifşa ettiği bu yüzyılın kurmaca evreni bize ne söylüyor olabilir? Bu soruların somut yanıtlarını sıralayamayacak olsam da anlatı türlerinin, formlarının dönüşümünü ve arkasındaki süreçleri çözümlemeye dair bir tartışmanın parçası olmayı umuyorum.

Özkurmacıyı bir tür, bir kategori olarak kabul etmeyen Brooke Warner, özkurmaca/otokurmaca kavramının ne olup ne olmadığını ele aldığı yazısında otobiyografik kurmacanın kısaltması olan kavramın, 1977’de yazar Serge Doubrovsky tarafından *Fils* adlı romanının otobiyografik doğasını açıklamak ve şimdi olduğu gibi o zaman da bir kurmaca formunu nitelendirmek amacıyla ortaya atıldığını; oysa bugün terime dair vurgunun fazlasıyla “doğru/gerçek” olan üzerine yoğunlaştığını belirtiyor. Örneğin *Yeryüzünde Bir An İçin Muhteşemiz*’in yazarı Ocean Vuong, Los Angeles Times Kitap Kulübü etkinliğinde sahnede, bir özkurmaca yapıt olarak müjdelenen romanı için neden anı ve kurmaca türlerini harmanladığı sorulduğunda, bir şair olarak, her zaman gerçekle başladığını söylüyor. Warner, Vuong’un gerçek vurgusundan hareketle kurmacanın gerçekle ilişkisine dair şöyle diyor:

Anıların gerçekle başlaması gereği, kurmacanın da orada başlamadığı anlamına gelmez. Karakterler birer tasvir, sahneler görü-

nüşte uydurma diye kurmacaya “doğru değil” diyemeyiz. Kurmaca genellikle yaşanmış deneyimlerden ziyade hayal gücünden yararlanır, ancak romanları dolduran karakterler sahte değildir (*bunlar her zaman yazarın kendi dünyasını kavrayışından doğarlar*) ve kurmaca her zaman gerçek insanlar, insanlık hâlleri, toplumsal ve kültürel çelişkiler hakkında dokunaklı gözlemlerin bir aracı olmuştur.⁵

Esasen özkurmacanın ayrı bir tür olamayacağını açıklarken Warner’ın yukarıdaki satırlardaki vurgusu kurmacanın basitçe hayal ürünü, gerçekdışı olarak tanımlanmaktan daha karmaşık bir yapı olduğuna işaret eder. Yazarın kendi dünyasını, içinde yaşadığı âni ve kişileri kavrayışından doğan, aynı zamanda iyi bir gözlem ürünü kurmacalar sadece hakikate benzemekle kalmaz, belki de onu inşa ederler. Buradan hareketle denilebilir ki özellikle Proust, Woolf gibi isimlerin yarattığı modernist kurmacaların, yazarlarının öznel deneyiminin, içe bakışının neticesinde biçimlendirdikleri karakterleri artık kendi başlarına kurmaca evreninin içinde gerçek bir kişiye dönüştür. O zaman Ernaux kuşağının hakikat vurgusunu ayıran nedir sorusunu akılda tutarak devam edelim.

Edebiyat araştırmacısı ve yayıncı Päivi Koivisto da, özkurmacayı basitçe yazarın yaşamından parçalar barındıran otobiyografik romandan biraz daha karmaşık bulur ve Fransız yazar ve eleştirmen Serge Doubrovsky’nin 1977’de kavramı ortaya atarken geliştirdiği tanımını ele alır. Buna göre özkurmacalarda yazar ve başkarakter/anla-

⁵ Brooke Warner, “Autofiction: What It Is and What It Isn’t” başlıklı denemesinde ayrıca, kurmacanın, yazarı hakikatin kendisinden değil yalnızca kişisel olarak yaşanmış hakikat deneyiminden uzaklaştırdığını; anının ise yazarın kendi hakikatine sahip çıkmasında ısrar ettiğini ekler. <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/authors/pw-select/article/85269-autofiction-what-it-is-and-what-it-isn-t.html>